

**NGAKORITA MKPURU OKWU N'ASUSU IGBO DI KA O SI METUTA
NGWAA DI NA NGALABA MKPOAHA**

Nwalozie Nkwocha Frances

Ngakorita na nhorọ mkpuru okwu bu ihe na-enye otutu ndi na-amu asusu Igbo nsogbu. Asusu o bula nwere usoro o si achikoba ma na-ahazi mkpuru okwu ya iji meputa usoro okwu ndi a nabatara n'asusu ahụ. Ederede a hibere isi na nchoputa na nseke ngakorita mkpuru okwu Igbo tumadi ngwaa ndi digasi iche na aha ndi ha na ha dabara. Eji nkwasị di mfe wee mee nseke ahiri okwu ndi e siri n'Igbo izugbe wee meputa. Site na nseke a, a choputara na e nwere ngwaa ndi di iche iche e ji eziputa echiche onodu ihe nwere ndu na nke enweghi ndu nke bu 'no' maka ihe nwere ndu na 'di' maka ihe enweghi ndu. Ngwaa ndi e ji eziputa ihe di n'udi mmiri bukwa 'do' ebe nke ihe siri ike bu 'di' ma a na-eji ngwaa ya na okpokoro ihe mmiri di n'ime ya dabara kama nke ihe di n'udi mmiri. A biakwara ziputa ngwaa ndi dabara adaba e ji eziputa echiche gbasara ebe obibi mmadu na ihe, adimadi na abumabu ihe ndi gunyekwara-bi, 'di' bu'.d.g. Ejikwara ezi nchikota na ndumodu wee mechie ederede a.

Abstract

Lexical cohesion and selection is a serious problem to most Igbo language learners. Every language has its own way of organising and ordering words in order to produce a syntactically and semantic formed structures in the language. This paper focuses on the identification and analysis of Igbo stative verbs and their corresponding noun forms. A descriptive approach is used to analyze the data from the standard Igbo. The work reveals that there are specific stative verbs in the description of the location of animates which is 'no' and inanimates- 'di'. also the verb that is used to describe liquid contents is 'do' while 'di' is for solid contents. However, if the liquid content is in a container, the verb that corresponds with the container (inanimate) 'di' is used. Consequently, stative verbs referring to existence or state of being, position, and residence among others which include di, bu, bi, etc. were highlighted. The paper ends with adequate conclusion and recommendations.

Mkpelite

Asusu mba uwa niile nke asusu Igbo bu otu n'ime ya nwere uzọ puru iche ha si achikoba ma na-ahazi mmewere usoro okwu ha. Nhazi ndi a ga-eme ka ezi nghota di n'asusu. Ihe nke a putara bu na e nwere usoro ngakorita mkpuru okwu di n'asusu niile. O buru na ngakorita mkpuru okwu ndi a adabaghi nghota agaghi

adabakwa. N’ihi nke a ka M.C Kaskell, (1977) jiri kwuo na asụsụ dị ka ego bụ ngwa mgbanwerịta ma a bịa ọ bụ ngwa mgbanwerịta nke echiche. Ọ gara n’ihu ikwu na mgbanwerịta echiche a ga-abụ nke ga-adaba adaba ma burukwa nke odee naewepụta echiche a na ọgụ na-anata echiche a ga-anabata dị ka ihe dị n’usoro dị mma.

N’Ikwado nke a, ubahaekwe (1982) kwuru na asụsụ niile nwere usoro ndoko na nhazi mkpuru okwu ma ọ bụ usoro okwu. N’asụsụ Igbo, ọ bughị mkpuru okwu niile na-agakorita ma daba adaba. Ufodu aha na-achọ ma ọ bụ ahoro ụdi ngwaa ha na ha ga-agakorita iji ziputa echiche dị ka a turu n’anya. A bia n’emereme naeziputa erimeri, a naghị eji-ri- ha niile kama a na-ahoro emereme ya na ụdi ihe a na-eri dabara. N’otu aka ahụ, ufodu mkpọaha na-enwe ngwaa omume ha na ha naagakọ ebe ufodu mkpọaha metutara ihe ndi nwere ndu na ndi enweghi na-achọ ngwaa di iche iche ha na ha na-agakorita kpomkwem.

N’ihi nke a ka ederede a ji eleba anya na ngakorita na mmwekorita di n’etiti aha ihe ndi enweghi na odidi ngwaa puru iche ha na ha dabara.

Ngwaa Igbo

Omumu ngwaa di ezigbo mkpa n’omumu asusu Igbo. Nke a bu maka onodu nakwa oru ngwaa na-aru na ya bu asusu. Nke a mere e ji asi na asusu Igbo bu asusu ngwaa. Mbah na Mbah (2014) kwadoro nke a mgbe ha kwuru na Igbo bu asusu ngwaa n’ihi na ngwaa no n’isi njirimebe ya bu asusu. E nwere ike isi na ya meputa okwu dinyere na nkeji asusu ndi ozo mana e nweghi nkeji asusu e si na ya emeputa ngwaa.

E nwere ike ime nkenudu ngwaa Igbo site n’ilekwasa anya n’otutu ihe ndi di ka, nghota chi, odidi na akparamagwa. E lebaa anya na nghota chi ngwaa, a gaenwe ngwaa emerememe na ngwaa ndi action verbs and stative verbs. Ngwaa emereme na-eziputa omume na ihe a na-eme eme di ka: - ri,-kwu, -ga, -me, -ru, .d.g. Ngwaa ndi n’aka nke ozo na-eziputa odidi ihe, agwara, adimadi, onodu echiche nkowa aha d.g/. Di ka Emenanjo, (1987) siri nye nkowa maka ngwaa ndi, o huru ya ka ngwaa ndi e ji eziputa mputara na echiche odidi, ufodu na adimadi ihe d.g.

Ngwaa ndi so n’otu ngwaa ndi a na-abu ogwe ngwaa mfe. Udi ndi a anaghi achọ mgbakwunye. Ha na-enwe odidi nke mgbochiume na udaume mfe (Simple CV structure) di ka: di, bu, no, ijo., ma, d.g. Ngwaa Igbo o bula na-enwe otu udi mmeju ma o bu udi ozo. Mmeju ndi a na-enwe akparamagwa odidi usoro okwu na echiche okwu e jiri mara ha na mwube di iche iche. (Nwachukwu 1983). Nkowa a gosiri na e nwere. mmekorita na-adi n’etiti ngwaa na mmeju ha. Ozo kwa e

nwere ngwaa ndị na-achọ nnara, ndị achoghị nnara na ndị na-achọ nnara na nnapụta. **Omuma atụ** a. O nwụola

- b. Uche bịa
- c. Uche luru ogu
- d. Ada riri ji
- e. Ike zuru nne akwa
- f. Ha nyere ya ego

N' ngwaa ha achoghị nnara, ch, d, choro nnara, ebe 'e na f' choro nnara na nnapụta. N'aka nke ozo, ngwaa odidi ndi na-anabata nkebi okwu kemu uzo di ka mmeju ha bucha ngwaa enwe achọ nnara.

Omuma atụ

2a. O bi n'Abba (He lives at Abba)

O no n'ulo (She is in the house)\

(Ikegwonu 2012:150-151)

3. **Aha na Ngwaa Ndi Ha Na Ha Dabara.** N'ebe a, a ga-eleba anya n'aha ihe ndi di ndu na ndi adighi ndu, ihe ndi di mmiri na ndi siri ike adighi mmiri mmiri bia nyochaa ngwaa ndi ha na ha na-agakorita iji daba n'usoro okwu na nghota okwu asusu Igbo.

3.1 Ngwaa ndi na-eziputa onodu na ebe ihe di---- 'No na Di'

3.1.1 Ihe Ndi nwere ndu--- No

3a. Ngozi no n'ulo b. Ike no n'elu osisi

c. Ewu no n'ogbu

d. Okuko no n'okpuru

e. Chukwu no n'elu igwe 3.1.2 Ihe ndi enweghi ndu ---'DI' 4.a. Akwukwo di n'ulo.

b. Oche di n'elu osisi.

c. Akpa di ebe a.

d. Aja di n'ala

e. Osi di n'ohia

f. Zaria di n'ugwu Awusa

N'ihhi nke a, ahiri okwu ndi a di n'okpuru adabaghi

5a. Akwukwo no na tebul. b. Ngozi di n'ulo. c.

Oche no ebe ahụ.

d. Ewu di n'ogba

3.2 Ngwaa ndị na-eziputa ihe ndị dị n'ụdị mmiri na ihe ndị dị n'ụdị siri ike -- Dọ na Dị

3.2.1 Ihe ndị dị n'ụdị mmiri --- 'Dọ' 6.a Mmiri
dọ n'iko.

b. Ọgwụ dọ na karama. C Ofe
dọ n'efere.

d. Mmanụ dọ n'ite.

e. Tii dọ n'iko.

3.2.2 Ihe ndị dị n'ụdị siri ike ---- 'Dị'

7a. Nri di n'ikwe. b. Ji di n'ohia. c.

Ekuru di n'ala.

Nke a mere ahiri okwu ndi a jiri ghara idaba adaba.

8a. Ji dọ n'ohia.

b. Mmanụ di n'ite.

Ọ bụrụ na ihe di n'udị mmiri a di n'ime okpokoro, ngwaa a ga-eji bu nke ya na okpokoro ahụ dabara ọ bughị nke ihe ahụ di n'udị mmiri. omuma atụ:

9a. Efere mmiri di n'elu oche.

b. Ite ofe di n'okpuru akwa.

ọ bughị

10.a Efere mmiri dọ n'elu oche.

b. Ite ofe dọ n'okpuru akwa.

3.3. **Ngwaa na-Eziputa Ọdịdị ihe:** Mgbe a na-ekwu maka ọdịdị ihe, ya bụ etui he di. Nke a metụtara agwara, ogo, uto, na akparamagwa ihe. Na nke a, a naeji 'di' ma ọ bụ ngwaa na aha ntado ya na ya dabara ma ngwaa ndi a ga-enwe nsonazu.

11.a Ọ di uto --- ọ toro uto

b. Ọ di oji – Ọ jiri oji. Ch.

Ije di anya

d. Osisi a di ogologo – Osisi a toro ogologo

e. Ike di ike --- Ike siri ike.

N'ihia nke a, ahiri okwu ndi a adabaghị 12.a. Ọ

nọ uto.

b. Ọ bụ ogologo.

c Ije nọ anya. d.

Ọ chara oji

e. Ike toro ike.

3.4 Ngwaa na-eziputa adimadi ihe ---- ‘Di’ 13.a Chukwu di adi.

- b. Mmadu di ndu.
- c. Ewu di n’uwa.
- d. Okwute di na Naijiria.

3.5 Ngwaa ndi na-eziputa ebe obibi ---‘Bi’ 14.a. Ada bi na Zaria.

- b. Chukwu bi n’eluigwe.
- c. Ha bi n’ulo.
- d. Oke bi n’ohia.
- e. Agbisi bi n’obere onu.

3.6 Ngwaa ndi na-eziputa abumabu ihe --- ‘Bu’

15.a. O bu eze

- b. Naaza bu mmadu.
- c. Oke okpa bu oke okuko.
- d. Enwe bu anu ohia.
- e. Ebuka bu nwata akwukwo.
- f. Chukwu bu onye okike.

Nchikota/Mmechi/Ndumodu

Ederede a agbaala mbo nyichaa ngakorita mkpuru okwu n’asusu Igbo di ka o si metuta ngwaa ndi na aha di iche iche. E ziputara na e nwere ngwaa ndi e ji eziputa onodu ihe ndi enweghi ndu. Ngwaa ndi nwere ndu na ndi a dikwa iche idi ka e gosiri n’omuma atu 3.a-e na 4a-f. E nwekwara ngwaa ndi na-eziputa ihe di n’udi mmiri na ihe ndi di n’odidi siri ike di ka o di n’omuma-atu 6a-e na 7.a-ch n’otu n’otu. N’otu aka ahụ, ngwaa ndi e ji eziputa odidi ihe, adimadi ihe, ebe obibi ihe na abumabu ka e gosiputachara site n’omuma atu doro anya bu ndi di na 11a-e, 12 a-d, 14a-e na 15a-f.

N’aka nke ozo, e mekwara ka o doo anya ebe ejizighi ngwaa ndi a putara ihe di ka n’omumu atu, 5a-d, 8a-b, 10a-b, na 12 a-e.

N’ihi nke a, o di mkpa na ndi nkuzi asusu Igbo n’ogo agumagu niile ga-abu ndi maara ihe ekwe na-aku n’amumanu asusu Igbo. Nke a ga-eme ka ha nwee ike inyefe ezi ihe ha maara n’aka ndi ha na-akuziri. Umụ akwukwo n’onwe ha ga-abu ndi nwere mmasi n’igu akwukwo ogugu ndi e nwere n’Igbo n’abughi ndi naelekwasa anya naani n’ihe onye nkuzi kuziri na klas. O bu oru na oke diiri ndi

nne na nna,iji Igbo na-enwe mmekọrịta n’etiti ha na ụmụ ha. Nke a ga-enye aka n’ọganihu asụsụ Igbo.

Nrụmaka

Emenanjo, N. (1987). *Elements of modern Igbo grammar*. Ibadan: University Press. Iheakaram, P. (2001): Language in education. Na Nka: *A journal of the arts*. Owerri:

School of Arts, Alvan Ikoku College of Education.

Ikegwuonu, C. (2012). Transitivity in Igbo: A study of ingestive verbs. Na . C.

Uchekwue (ohz). *The transitivity problem of the Igbo verb*. (Ihu 150-151).

Umunze: Annyco Publishers.

Mbah, B. & Mbah, E. (2014). *Atụ̀tụ̀ amumamụ̀ asụ̀sụ̀*. Enugu: University of Nigeria Press.

Mckaskil, S. (1977). *A dictionary of good English*. Macmillan Press.

Nwachukwu, P.A. (1983). Transitivity. Na P.A. Nwachukwu (ohz). Reading on the Igbo verb (ihu 102-122). Onitsha: Africana-FEP.

Ubahaekwe, E. (1982). Thought channels of English Igbo biliguals: A syntactic analysis. Na F.C Ogbalu na E.N. Emenanjo. (Ohz). *Igbo language and culture* (vol.2) ihu 168-180. Ibadan: Oxford University Press.

Nwalozie Nkwocha FRANCES is a Senior Lecturer in Igbo, Federal College of Education, Zaria, Kaduna State, Nigeria.